

Η ερμηνεία της Εικόνας της Αναστάσεως

/ Ορθόδοξες Προβολές

Ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως στὴν ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ἔχει δύο τύπους: Ὁ ἕνας εἶναι ἡ κάθοδος τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἄδη, ὁ δεύτερος εἰκονογραφικὸς τύπος εἶναι ἐκεῖνος ποὺ εἰκονίζει ἄλλοτε τὸν Πέτρο καὶ τὸν Ἰωάννη στὸ κενὸ Μνημεῖο καὶ ἄλλοτε τὸν ἄγγελο ποὺ «ἐπὶ τὸν λίθο καθήμενος» ἐμφανίστηκε στὶς Μυροφόρες.

Ἀργότερα ἡ εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ τύπου αὐτοῦ πλουτίστηκε μὲ τὶς σκηνές τῆς ἐμφάνισης τοῦ Χριστοῦ στὴ Μαρία Μαγδαληνὴ (τὸ «Μὴ μου ἅπτου») καὶ στὶς δύο Μαρῖες (τὸ «Χαῖρε τῶν Μυροφόρων»).

Ὁ Λεωνίδας Οὐσπένσκι γράφει σχετικά: «Οἱ δύο αὐτὲς συνθέσεις χρησιμοποιοῦνται στὴν Ὀρθόδοξη Ἐκκλησία ὡς εἰκόνες τῆς Ἀναστάσεως. Στὴν παραδοσιακὴ ὀρθόδοξη ἀγιογραφία ἡ πραγματικὴ στιγμή τῆς Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ οὐδέποτε ἀπεικονίστηκε. Τόσο τὰ Εὐαγγέλια, ὅσο καὶ ἡ Παράδοση τῆς Ἐκκλησίας, σιγοῦν γιὰ τὴ στιγμή αὐτὴ καὶ δὲ λένε πῶς ὁ Χριστὸς ἀναστήθηκε, πράγμα ποὺ δὲν κάνουν γιὰ τὴν Ἑγερση τοῦ Λαζάρου. Οὔτε ἡ εἰκόνα δείχνει αὐτό. Ἡ σιγὴ αὐτὴ ἐκφράζει καθαρὰ τὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει μεταξὺ τῶν δύο γεγονότων. Ἡ Ἑγερση τοῦ Λαζάρου ἦταν ἓνα θαῦμα, τὸ ὁποῖο μποροῦσαν ὅλοι νὰ κατανοήσουν, ἐνῶ ἡ Ἀνάσταση τοῦ Χριστοῦ ἦταν ἀπρόσιτη σὲ ὁποιαδήποτε

ἀντίληψη... Ὁ ἀνεξιχνίαστος χαρακτήρας τοῦ γεγονότος αὐτοῦ γιὰ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ καὶ συνεπῶς τὸ ἀδύνατο τῆς ἀπεικόνισής του εἶναι ὁ λόγος ποὺ ἀπουσιάζουν εἰκόνες αὐτῆς ταύτης τῆς Ἀναστάσεως. Γι' αὐτὸ στὴν Ὁρθόδοξη εἰκονογραφία ὑπάρχουν δύο εἰκόνες, ποὺ ἀντιστοιχοῦν στὴ σημασία τοῦ γεγονότος αὐτοῦ καὶ ποὺ συμπληρώνουν ἢ μία τὴν ἄλλη. Ἡ μία εἶναι συμβολικὴ παράσταση. Ἀπεικονίζει τὴ στιγμὴ ποὺ προηγήθηκε τῆς θεόσωμης Ἀνάστασης τοῦ Χριστοῦ – τὴν Κάθοδο στὸν Ἄδη, ἢ ἄλλη τὴ στιγμὴ ποὺ ἀκολούθησε τὴν Ἀνάσταση τοῦ Σώματος τοῦ Χριστοῦ, τὴν ἱστορικὴ ἐπίσκεψη τῶν Μυροφόρων στὸν Τάφο τοῦ Χριστοῦ».

Τὰ παραπάνω συμφωνοῦν καὶ μὲ τὰ ἀναστάσιμα τροπάρια τῆς Ἐκκλησίας μας, ποὺ ὑπογραμμίζουν τὸ ἀνεξιχνίαστο μυστήριό τῆς Ἀναστάσεως καὶ τὸ παραλληλίζουν μὲ τὴ Γέννηση τοῦ Κυρίου ἀπὸ τὴν Παρθένο καὶ τὴν ἐμφάνισή του στοὺς μαθητὲς μετὰ τὴν Ἀνάσταση («Προῆλθες ἐκ τοῦ μνήματος, καθὼς ἐτέχθης ἐκ τῆς Θεοτόκου». «Ὡσπερ ἐξῆλθες ἐσφραγισμένου τοῦ τάφου, οὕτως εἰσῆλθες καὶ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων πρὸς τοὺς μαθητάς σου»).

Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς παραπάνω δύο τύπους τῆς Ἀναστάσεως, συναντᾶμε στοὺς ναοὺς μας κι ἄλλο τύπο: αὐτὸν ποὺ δείχνει τὸ Χριστὸ γυμνό, μ' ἓνα μανδύα ριγμένο, πάνω του νὰ βγαίνει ἀπὸ τὸν Τάφο κρατώντας κόκκινη σημαία. Ἡ εἰκόνα αὕτη δὲν εἶναι ὀρθόδοξη, ἀλλὰ δυτικὴ. Ἐπικράτησε στὴν Ἀνατολή, ὅταν ἡ ὀρθόδοξη ἀγιογραφία ἀποκόπηκε ἀπὸ τὶς ρίζες της, τὴ βυζαντινὴ παράδοση, λόγω τῆς ἐπικράτησης τῆς ζωγραφικῆς τῆς Ἀναγέννησης. Ὑποστηρίχθηκε πὼς «ἡ μεγάλη προτίμηση γιὰ τὴν δυτικότερη ἀπόδοση τῆς Ἀναστάσεως ὀφείλεται, μεταξὺ τῶν ἄλλων, καὶ στὴν ἐπίδραση τῶν προσκυνητῶν τῶν Ἀγίων Τόπων, γιατί πάνω ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Παναγίου Τάφου βρισκόταν παρόμοια (δυτικότερη) εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, πού, ἀντιγραφόμενη στὰ διάφορα ἐνθύμια τῶν προσκυνητῶν, ἔγινε ὑπόδειγμα γιὰ πολλοὺς ζωγράφους. Ὡστε μπορούμε νὰ ποῦμε πὼς, ὁ συγκεκριμένος εἰκονογραφικὸς τύπος, διαδόθηκε τόσο ἀπὸ τὴ δυτικὴ τέχνη, ὅσο καὶ ἀπ' τοὺς Ἁγίους Τόπους» (Εἰκόνες τῆς κρητικῆς τέχνης... σ. 357).

Παρακάτω θὰ παρουσιάσουμε καὶ θὰ ἀναλύσουμε τὴν εἰκόνα τῆς Ἀναστάσεως, ποὺ λέγεται καὶ «Ἡ εἰς Ἄδου Κάθοδος, γιατί εἶναι ἡ γνήσια εἰκὼν τῆς Ἀναστάσεως, ἣν παρέδωσαν ἡμῖν οἱ παλαιοὶ ἀγιογράφοι, σύμφωνος μὲ τὴν ὑμνωδίαν τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐκφράζει δὲ διὰ τῆς ζωγραφικῆς ὅσα ἱερὰ καὶ συμβολικὰ νοήματα ἐκφράζει ἰδίᾳ τὸ πασίγνωστον καὶ ὑπὸ πάντων ψαλλόμενον, ἀπὸ παίδων ἕως γερόντων, τροπάριον, «Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, θανάτῳ θάνατον πατήσας καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι ζῶν χαρισάμενος» (Φ. Κόντογλου).

Περιγραφή τῆς εἰκόνας

Στὴ βάση τῆς εἰκόνας ἀνάμεσα σὲ ἀπότομους βράχους, ἀνοίγεται μία σκοτεινὴ ἄβυσσος. Διακρίνουμε τίς μαρμάρινες σαρκοφάγους, τίς πύλες τῆς κολάσεως μὲ τίς σκόρπιες κλειδαριές, καρφιὰ καὶ κλεῖθρα, καθὼς καὶ τίς μορφές τοῦ σατανᾶ καὶ τοῦ Ἄδη μὲ τὰ φοβισμένα πρόσωπα καὶ τὰ γυάλινα μάτια. Εἶναι τὰ «κατώτατα τῆς γῆς», «τὰ ταμεῖα τοῦ Ἄδου», ὅπου κατέβηκε ὁ Κύριος γιὰ νὰ κηρύξει τὴ σωτηρία «τοῖς ἀπ' αἰῶνος ἐκεῖ καθεύδουσι».

Πάνω ἀπὸ τὸ σπήλαιο, στὸ κέντρο τῆς εἰκόνας, προβάλλει ὁ νικητὴς τοῦ θανάτου, ὁ Χριστός. Ὁ φωτοστέφανος τῆς κεφαλῆς του, τὰ χρυσοκόκκινα ἱμάτιά του ποὺ ἀκτινοβολοῦν, καὶ ἡ θριαμβευτικὴ ὄψη τοῦ προσώπου του ἐναρμονίζονται πλήρως μὲ τὸ δίστιχο τῆς πασχαλινῆς ἀκολουθίας:

Χριστὸς κατελθὼν πρὸς πύλην Ἄδου μόνος,
Λαβὼν ἀνῆλθε πολλὰ τῆς νίκης σκῦλα (=λάφυρα).

Ὁ Χριστὸς ἐπιστρέφει τροπαιοῦχος ἀπὸ τὴ μάχη του μὲ τὸν ἄδη κρατώντας τὰ πρῶτα λάφυρα τῆς νίκης. Εἶναι ὁ Ἀδὰμ ποὺ τὸν κρατᾷ ἀπὸ τὸ χέρι, ἐνῶ ἐκεῖνος γονατιστὸς τὸν κοιτάζει εὐχαριστιακά. Πίσω του ἡ Εὐὰ μὲ κατακόκκινο μαφόριο καὶ κοντά της οἱ δίκαιοι, ποὺ περίμεναν μὲ πίστη τὴν ἔλευση τοῦ Λυτρωτῆ. Ἀνάμεσά τους ὁ Ἄβελ ποὺ πρῶτος γεύτηκε τὸν θάνατο. Στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ εἰκονίζονται οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ προφῆτες τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης Δαβίδ, Σολομών, Μωυσῆς, Πρόδρομος κ.ἄ. Ὅλοι αὐτοὶ ἀναγνώρισαν τὸ Λυτρωτὴ ὅταν κατέβηκε στὸν ἄδη καὶ προετοίμασαν τὸ κήρυγμά του, ὥστε νὰ βρεῖ ἀνταπόκριση στὶς ψυχὲς τῶν κεκοιμημένων.

Σὲ μερικὲς εἰκόνες ἡ παράσταση τοῦ τροπαιοῦχου Κυρίου εἶναι πιὸ ἐκφραστικὴ, γιὰτὶ σ' αὐτὲς ὁ Κύριος κρατᾷ στὸ χέρι του τὸ ζωηφόρο Σταυρό, τῆς εὐσεβείας τὸ «ἀήττητον τρόπαιον», μὲ τὸν ὁποῖο καταργήθηκε ἡ δύναμη καὶ τὸ κράτος τοῦ θανάτου.

Ἄλλοῦ ἔχουμε στὸ ἐπάνω μέρος τῆς εἰκόνας δύο ἀγγέλους ποὺ κρατοῦν στὰ χέρια τοὺς τὰ σύμβολα τοῦ Πάθους καὶ στὸ σπήλαιο τὸ θάνατο νὰ παριστάνεται μὲ γέροντα ἀλυσσοδεμένο. Εἶναι δεμένος ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους μὲ τὰ ἴδια δεσμά, μὲ τὰ ὁποῖα εἶχε δέσμιο καὶ ὑποχείριο τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν παράσταση κλείνουν δύο γκρίζοι βράχοι μὲ επίπεδους ἐξῶστες καὶ οἱ ἐπιγραφές: «Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ» καὶ «ΙΣ ΧΣ».

Ὡραῖα παρατηρήθηκε, πὼς «ἡ σύνθεση τῆς εἰκόνας εἶναι βαθιὰ μελετημένη, ἀκόμα καὶ στὶς μικρότερες λεπτομέρειές της. Ὅλα, ἀπὸ τὸ σχῆμα τῶν βράχων στὸ δεύτερο ἐπίπεδο ὡς καὶ τὶς ἀναλογίες τῶν χρωμάτων, περιέχουν ἓνα βαθύτερο νόημα καὶ ὑπακούουν σ' ἓνα γενικὸ σχέδιο. Ἡ εἰκαστικὴ ἀπεικόνιση τοῦ ἀπόκρυφου κειμένου ἀποκτᾷ συμβολικὸ χαρακτήρα. Ταυτόχρονα, ὅμως, δὲν χάνεται ἡ σχέση μὲ τὰ συγκεκριμένα ἐπεισόδια τοῦ κειμένου» (Εἰκόνες τῆς κρητικῆς τέχνης..., σ. 327).

Γκότσης Χρήστος

Ὁ Μυστικὸς Κόσμος τῶν Βυζαντινῶν Εἰκόνων, Ἔκδ. Ἀποστολικῆς Διακονίας

Χρόνος Ἐκδόσεως 1971

Εκ τοῦ ιστοτόπου Ἱεροῦ Ναοῦ Ἀγίας Ζώνης Πατησίων